

Ш. УӘЛИХАНОВ атындағы
КӨКШЕТАУ МЕМЛЕКЕТТІК
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
КОКШЕТАУСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА
имени Ш. УАЛИХАНОВА

Меншік иесі Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті ШЖҚ РМК
Собственник РГП на ПХВ Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова

Бас редакторы - Главный редактор
Абжапшаров А.А., д-р тех. наук, профессор

Бас редактордың орынбасары - Зам.главного редактора
Анищенко О.А., д-р филол. наук, доцент

Редакция алқасы - Редакционная коллегия

Жакупова А.Д.	д-р филол. наук;
Шаймерденова Н.Ж.	д-р филол. наук;
Баяндина С.Ж.	д-р филол. наук;
Юрина Е.А.	д-р филол. наук;
Приёмшышева М.Н.	д-р филол. наук;
Журавлёва Е.А.	д-р филол. наук;
Джусупов М.Д.	д-р филол. наук;
Дмитрюк Н.В.	д-р филол. наук;
Жахина Б.Б.	д-р педагог. наук;
Шапауов А.К.	канд. филол. наук;
Исмагулова А.Е.	канд. филол. наук;
Жуманбекова Н.З.	канд. филол. наук;
Фаткиева Г.Т.	ответственный секретарь.

Адрес редакции: 020000, г. Кокшетау, ул. Абая, 76.
тел./факс: 25-55-83; редакция: 40-23-47;
E-mail: vestnik-kgu@mail.ru

ISSN 1608-2206

ФИЛОЛОГИЯ сериясы
№ 1 / 2015
серия **ФИЛОЛОГИЧЕСКАЯ**

Техникалық редактор
Технический редактор
Мансуров К.Ж.

2008 жылдан бастап шығады
Жылына 4 рет шығады

Издается с 2008 года
Выходит 4 раза в год

Басуға 30.03.2015 ж. қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/12.
Кітап-журнал қағазы.
Көлемі 18,8 б.т.
Таралымы 300 дана.
Бағасы келісім бойынша.
Тапсырыс № 58.

Подписано в печать 30.03.15 г.
Формат 60x84 1/12.
Бумага книжно-журнальная.
Объем 18,8 п.л. Тираж 300 экз.
Цена договорная. Заказ № 58.

Ш. Уәлиханов атындағы КМУ
баспаханасында басылған

Отпечатано в типографии
КТУ им. Ш. Уалиханова

© Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті
Кокшетауский государственный университет им. Ш. Уалиханова

Зарегистрирован Министерством культуры, информации и общественного согласия РК
Регистрационное свидетельство № 481-ж от 25.11.1998 г.

ӘДЕБИЕТТАҢУ ЖӘНЕ ФОЛЬКЛОРТАҢУ

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ И ФОЛК-ЮРИСТИКА

Алиева Д.А. Художественное изображение произведений «Тарих-и Рашид» Мухаммеда Хайлара Дулати	153
Арифибекова Ә.Ө. Әбу-л-Фарах әл-Исфаһанидің «Мәжнуну Дала» повесіндегі негізгі образдар	158
Бекназаров Б.А., Мырзахметов М. Дәлелдігі Бауржанна Момынулы	163
Дербайұлы С. Ақша-қараулар поэзиясындағы дүние жаратылысы туралы тұжырымдар	168
Ержанова С.Б., Сатылсина Г.Ә. Есенали Рашинов поэзиясындағы рух және жанашырлық	176
Жанұзақова К.Т., Саметова Ж. Әдебиеттанудағы стиль ұғымы мен Ә. Қаспаев прозасының бароккодік стилдік ерекшеліктері	187
Зайкенова Р.З., Бағдабаева Н.С. Жаңа құраушы факторлар және жас тобының кінәушісі А.Ф. Герольд балықтерла әлемі руханиаттық әлемі	192
Имаханбаев Р.С., Оспанова Г.Т. Ақхметтанудың «Көңіл-ай» және «Үміт» поэмасы	201
Қалыпов Ж.Т., Таласпаева Ж.С. Поэзия тілінің ажары	212
Қамарова Н.С. «Қара палы» әңгімесіндегі қазып айғар образы	218
Люстинова Н.П. У. Голдинг о сұпшыстың современной цивилизации (түп ошыты иуучения романа-притчи «Повиситель муш») ...	223
Мамбетова М.К., Исмакова Г.Н. Ежелгі Түрік мемлекеттілігі – түрік әлемінің тарихының қамтамасыз еткен сүйеруші	228
Отарова А.Н. Қ. Грейбек зері тузуындағы ұлттық мұрат	235
Салықов С.С. Публицистика Марата Кабанбаева ың перуыс толы независимости	239
Таласпаева Ж.С., Қалыпов Ж.Т. М. Мағауин шығармаларының рухани мәдениет ағысы	250

ТІЛДІК ЖӘНЕ ӘДБИЕТТІЛІК ОҚУ ӘДІСТЕМЕСІ

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Абдрахманова Б.К. Эффективность использования стратегий критического мышления в обучении английскому языку	251
Алтынбекова Г.К. К вопросу о грамматикализации вузовских языковых дисциплин	262
Дунсенова М.М. Союз тіркесін оқыту үрдісінде танымдық қызығушылықты дамыту жолдары	267
Есендіпирова М.Ж. Устный перевод: традиционные и инновационные подходы	272
Үстемілова У.У., Kachan O.L. Teaching non-language students to esl on the basis of module technology	278

ШОУЛУАР, СЫН ЖӘНЕ ЫҢЕ ПОГРАФИЯ

ОБЗОРЫ, КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Әбдіқалық К.С., Орынханова Г.А. Қазық ақпараттың мәселесі туралы алғашқы сыныптың	281
Журақтеева Е.А., Атаманова А.Е. Элеонора Дюкенова (Сүлейменова (К. 70-жыл) со дия	290
Журақтеева Е.А., Асхагаббекова Б.М. Халима Адамовна Бекмұхамедова (К 90-жылы с	290

The article focuses on multifaceted public activities of a well-known writer, publicist, translator, and literary artist Harold Belgov. His viewpoint on Abai studies and further research of spiritual heritage of the profound poet and philosopher are analyzed. Special emphasis is made on the theme "Gothic and Abai", raised by Harold Belgov within the frame of literary interaction between two cultures. Such literary translation parameters as structure and semantics are also considered. Peculiarities of poetic system, ideological and thematic originality, philosophical and worldview foundations of creativity and language skills of the writer are researched.

QOЖ 811.512.122

Р.С. Ибраһимбет¹, Г.Т. Оспанова²

¹Туран және әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті¹

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті²

Алматы, Қазақстан

rad_lir@mail.ru, Maryama76@mail.ru

АХМЕТІ АНУДАТЫ ОЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ

Мақалыда Ахмет Ануудың артына қалдырған мол мұрасының бірі – «Тіл мәселесі» көтеріледі. А. Байтұрсынұлының әділдігі тіліміздің тілі саясатына әлемдік жетістіктермен арқауы жетілуіне жеткендіктен, халық мәдениетінің өркендеуіне жеткендіктен, алып қарым есені туралы сөз қозғалады. Т. Байтұрсынұлы, М. Дулатов, Г. Шыңай, Г. Омаров, С. Сейфуллин, М. Әуезовтің дөбелік саясатының тиімділігі нақты арқау материалдарымен бұйырылады. Ахмет Ануудың қызықтары күн тәртібінегі мәселе екендігі сөз болады. Сонымен бірге қазақ-орыс тілдік аудармаларында Ахмет Ануудың, тіл ғылымының сарыны отырып, кәсіби қазақ тілі ғылымы мәселесі ұсынылады.

Трек сөздер: Ахмет Байтұрсынұлы, қазақ жазуы, ұлттық тіл, ұлттық ғылым, ұлт ұстаны, қатып, тіл білімі, қазақ тірмәсінегісі, лингвистикалық термин, аудармалық термин, эпоним, мемориалдық мұра және т.б.

Қазақ да бір ұлттың тілі туралы сөз қозғалғанда, тіл таңдағанда, тіл таңдағанда, тіл таңдағанда тууы жаңы. Тіл туралы ұғымның ауқымы өте көп. Адам бар жерде оның тілі болады, яғни, қандай да бір тіл ұлт бар жерде тіл пайда болады. Сол ұлтпен бірге өмір сүреді. Үгер оң тіл жоғалса, онда біртіндеп ұлт та жоғалтады. Сондықтан ұлт ретінде қалыптасуында оның ашақтық ұлттың тілі мен оны жетілген ортада өзіннен тудайды. Тіл мәдениетінің тілдік саяси астарына үнемі, тіл тілінің тілдірі үшін күресуді үйретеді. Міне, осы түсіні қалыптасқан тілдердің бір-бірімен «ұлы айқас» басталады. Айқастың аты – айқас. Бірі – жетілген, бірі – жетілмеген. Мұндайда түрлі қызуға әрекеттер бас көтереді, жамансық саясаттар да тұр-тұстан ағалап, қолдағы жүйелердің саяси бағыттары басшылық алынып іске асырылады. Ал, тіл саясаты дегеніміз қалайда ұлыс «ұлт» ретінде қалыптасқан ұлыс бастап, қатар жүретін ең ұлт. Ұлт үшін оның тілін атқаратын маңызы өте зор. Қим өзінің тілінің ұлттың аяқ немесе «тілдік қор» деп өте «басын тіліне» жеткізіне еруін елді! Ойетте, кеудесінде жаңы жүретінде намыс оғы бар сауатты адам өзінің аңа тілін қорықпайды. Сонымен, тіл мәдениеті дегеніміз тірікте күн тәртібінегі түсінікті күрәсіп де саяси маңызы зор мәселе. Тарих терінен орын алатын ұлттың өтіп – озық, мәдениет – жоғары болатыны айтпаса да түсінікті. Өзінгі ылқым заманнан өткеннен анық ұлттардың тіл мәдениетіне қатыс қалуы мүмкін де емес.

Қазақ деген ұлестың ұлт болып қалыптасуының ішкі тереңде, оның бірі-бірімен қатынас құралы ретіндегі аңа тілі – сөйлеу тілі болғандымен, жауы ітері жұрттың

тапбасана тәуелді болды. Ғасырлар бойы озақ жұрттың тапбасана ташару, тіл маңаында өзінің тарихи туғасын Ахмет Байтұрсынұлына күрес сахасына шығарды. Тілдімге төгелен түрән салып, дербестік асеру бақалы Ахмет Байтұрсынұлының маңдайына жазылған тағдырдың тұқымдестігі де ең үлкен сынағы болды. «Ахтан түрлетен ана тілімнің» ұлт тілі ретінде мойындауы оғанға түскен жоқ. Сан рет сүңден өңіп, тілші-тайы талқыға түсті. Ғылым мен білім оғран елдерінің ғалымдары да болан елдің болмысы бөлек баласының бойында «ұлттық бұдыныстық» көрді. Дарын песті А Байтұрсынұлының тарихының таңында, әрі үлкен емоқтың сүрінбей өткенін мойындады. Бұған тарихта қалған мұрағат деректері - құз.

«Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады». «Дербес өмірге тұл әлебіеті бір халық ғана талса алады» деп, XX-ғасыр басында айтылған ұлт ұстаным тәуелсіздік көшпестігі ғылыми орта қалай таула және таңылауа Мұрағат деректеріне сүйенсек, ахметтанушы ғылым тұжырымдауы 1919-жылы шығаруына ғалым Александр Николаевич Самойловичтің «Байтұрсынұлы Ахмет Байтұрсынұлы» деген мақаласынан басыламыз молім [1]. Бұл мақала 1930-жылы А Байтұрсынұлы «халық жауы» деп түрметке қамаған тұста, Мәскеуде жарық көрген «Интертурция энциклопедия» атты жинақтың 1-томында жарияланды [1. 305-306]. Бір ғажабы, орыс ғалымдары арасында адам басында болып жататын қоғамы түрлі қайтамынғарға қарамастан, ғылымдағы жетістігі бағалынған. Ол Оңтүстік А Байтұрсынұлының еңбепт қасақана жариялып жатқанда, орыс ғалымдары аталған жинақтың 1931-жылы 5-томына Қазак әлібиін «Байтұрсынұлы әлібиі» деп өңдеп [2. 23]. Міне, нағыз ғылымдағы алдылық, ғылым жетістігінің бағалануы!

1924-жылы Г.Д.Потанинов «Қазак-қырғыздың жаңа (Байтұрсынұлы) орфографиясы» [2. 35], 1928-жылы Н.Ф.Иковлев «Әліпби құрылымының математикалық жүйесі» туралы ғылым мақалалар алады [2. 41]. 1974-жылы А.Н.Конованов «Байтұрсынұлы Ахмет Б.» деген зиялымақалық-мәлімет жариялағана тарихтап молім [2. 115]. Түркітанушы А.Самойлович мақаласында А. Байтұрсынұлының ғылымдық қайраткерлігін биографиялық нәзуде: «...қазак тілі орфографиясының реформаторы, қазак грамматикасы және қазак әлібиеті теориясының негізін қалаушы» деп жазап [1]. Осы ғылым мақаланы негізге асық, әуметтану 1922-жылы Мұғжамы Дулатұлы мен Едіге Омаровтың мақалаларынан да ересек. 1919-жылдан басталған, Шығыстанушы мәліметтестігі: «көрінекті қатак ақылы», «жорналыш», «естелік» деген шығармалық еңбектерімен дәл сол халықта аяқталушының иткеран жұмыстары болатын. Ал қазак жазылары тарихынан 1922-жылдан бастап ерттеп, бағаланып жүрген «Қазак» газеті туралы А.Самойлович «...қазак халқының қоғам-мәдени сансын оятуы басылым» деп, аңғарықша атап айта, «Қырық мысалды» қатакы етіп негіз өрнекті тілді «А Байтұрсынұлының тілі лирикалық шығармаларында көрсетіледі, өзінің бай, көркем, поэтикалық мәнерімен ерекшеленді» дейті [1. 305-306]. Орыс ғылымы берген нақты әрі құнды тұжырымның қазак зиялыларынан 3 жыл бұрын айтылғаны доһиде ұлғата артылып ғылыми конференциялық жыйындары мәселе көтерілгенімен, елеңбей кетпей. Нақтырақ, А.Самойловичтің ғылым туралы «қазактың бірінші көрінекті лингвист-ғалымы» деп түйіндетен еңбектерімен ахметтану мәселесінде үстірт қаралып, ғылыми айналымға түсіре алмаудамыз. Айту, жазу бар, нәтиже жоқ.

1924-жылы А. Байтұрсынұлы туралы қазак әліпбиі жөнінде профессор Е.Д.Потанинов: «...сөзді түзетін қажет етпейтін, тарихи тұрғыдан алғанда келеңденген, жетілген ұлттық графика» деп баалайды [2. 32-41]. Ғылымға берілген осы баалағы еңбектері қалай қабылданды? Бұл жөнінде 1923-жылы ғалымның ібісар шаққарттығы М. Әуезов, Т. Потанинов, Е.Омаров мақалаларында өңде туралы бірі: «...Ахтан түрлетіп ана тілі» десе, екіншісі: «...Жаңа әліфавит тіліміздің тата састатуына, (...) әлемдік мәдениетпен қарастыра, (...) халық мәдениетінің өркендеу жолына алып адам жасының анық» деп, ал үшіншісі: «Қырық әліпбиі», «Дұдыс бам сөз жүйесі» «құлықтары қазак грамматикасына бөлекше рөлге алады» деп, өңтүсында қазак жұртшылығы тарапынан мұр көрсетілгенін айтамы.

[illegible]

ОАМ-ның «544-көр, 1-ті бе, 104-б»-ке сұрамыс жасағанымызда, пәлкін бос екендігі анықталды. *Құнды дүрер қайда болды*. Өкініптісі: тарихи деректі құжаттармен ғана сұлау үшін «сұрықшылдық» жиі кездеседі. Мұндай көзсіздіктің белгісіз ауы ұлттық мәдени байлықтарын тәжірибелінен, болмаса «менде ғана болсын» деген меншеушілік тұтан депенділік. Басқаша тегеу жоқ. Осыған ұқсас ақуалдар Республикалық Ұлттық кітапханада да орын алған. Мәселен, «Байтұрсынханов Ахмет Тұрмеге жатқанда чексізден ашты» атты мақалалар танысу мақсатында «Тұрғай тілі» глоссинің 6-маусымында 85-нөмірін, 1991-жылғы тікпені көтергенімізде «сұрыпыс жасаған құжаттарын сыйлеткен болатын. Н.Маликованың «Байтұрсын мен Ақтас» деген мұрағат деректерімен салыстыры оны үшін деректі мақалалар мемлекеттік мұра-аттағы тарихи деректермен салыстыры 200-203-беттеріннің «Жұдыра» журналының 1990-жылғы 10-нөмірін қарағанымызда. Мұндай деректі өрескелдік – кейбір адамның қоржындағын көріп, қатты көзжылдык. Мұндай деректі өрескелдік – кейбір адамның адамдарының кемдігі, мәдениеттіңін жаңауынан анықсыз керек.

1999-жылғы жанықтың редактор боғанаңда: «...Т. Шонаңов мақаласында аталған «Шекіспей, бекіспейді», «Туған тілі» сияқты анықтамалары әлі қолда жоқ» деген мәселе көтерілді [6, 5]. 1998-жылғы «Қазақ тілі» жанығында осы туралылар туралы жағуы берілумен қатар, «Шекіспей, бекіспейді» атты мақала түгес жарияланған. Мәселен, «Туған тілі» атты өлеңнің Т. Шонаңов мақаласында берілгені атты жолы, яғни, «*Көңіл бай, көңілді мот, тухан тілім, Дыбыстың сөз тәртіпін оған ұран, Қайыраңдайымыз жүрдік сү сен. Мен ... қарғын алмас құсқан білім. Мен болмын бодыраңмен тигір десей. Мен жатпай босағанды жатар десей*» деген үнінің 1916-жылғы пұсқамен салыстырғанда өлеңнің 1-нұсқасы мен соңғы нұсқаның екі жолы қаттыңаңын анықталып, өлеңнің аторы бір адам екен белгілі болды.

Орыс тілі ортаға (аудиторияға) ұғынықты болсын деген ниетпен осы өлеңді Т. Шонаңовты балдай аударған: «...Болат и тибок мой родной язык, Звук образуют чудный звук слов. Ты башар, обогнаешь бегунов, Ты несешь нам культуру. Тебя никто не заставит, оцанариться. Тебя не заставишь ваяться в песчанике». Салыстырғанда сарытауда бірінші шумақтың 4-тармағындағы оқылаңай көп нүкте қойылған үшін сөздің «тосыш» деген сөз екенін, жетінші шумақтың 2-тармағындағы «бесіңиңда» деген сөздің «бір болменде» деп жарияланған анықталды. Дегенмен, бұл болмашы өзгерістер өлеңнің мазмұнына нұқсан келтірмейтіндігі, қайта «босағанды» деген сөздің «жұан бұны» жаңауы бұдан болып, жатық оқылатынын аңғардық. Т.Шонаңов бұл сөзді «жұан бұны» жаңауы үшін әдейі өзгеріске керек. «Алматың ақарын алмас ашаңда» деген гүлге Тейінің гирбанын жүгізсек. Телжанын – Ахметті, Ахметтің Телжанды «түзетудер» өте жарасымды емес пе?! Телжаның осы арнау-мақаласы бүгінгі тәуелсіздік кезеңінің әдебиеттану ғылымындағы қатынасы баспаға алынған анықталудың бағыт-бағдарынан анықтауда, нағыз көмекші. Сондықтан «Т. Шонаңовтың ахметтанушылардың бірсі еі білдіру» деп тануымыз орынды.

1923-жылы туғанын 50 жасқа толғу мерейтойына орай С. Сейфуллин М. Оуәзовтер мен «Ақ жол» тасетінін басқарысы тарихиан тіліміз терең құттықау мақалалар жазғаны, бұл мақалалардың ахметтану мәселесінде үлкен рөл атқарғаны, бүгінгі ғылымдар әр түрлі еңбектерінде таратып талдан, жатып жүр. Мақалалардың құпиялығы сонымен, бірнеше рет баспаға көрсеніп атасак та жеткілікті. Осы мақалалардағы мақалаларды негізге алушылар А. Байтұрсынұлының туған жылын «1873» деп жүр. Естелі-мақалалардың беркі жол, тағымыз терең екенін теріске шығармаймыз. Бірақ онда келтірілген датаны «хатын қалған қыңқалар» көзіне айналады, оны кейінгі жинақтарда үнемі негіз етіп алу – бүгінгі жетілген ғылымдағы жетілдірілген «ақи» болып тиетінін аңғару, оны ғылыми орға аңғарту, ішкі «сірсі» терістеу» заңына сүйеніп, ақиқатын айту – жетілгендігіміз. Ойтың, тәуелсіздіктің арқасында «көмбеде» жатқан мұрағаттармен танысу мүмкіндігі туыда? Ал тарихи деректердегі құнды құжаттар мен оны анықтарды сыйлету – ең оқықты мәселе.

[illegible]

Пайдаланылган әдебиеттер

- 1 Саюмовича А. Литература туркских народов // Литература. Восток. Вып. 1. – Ашгабат: ИИЯ АН Туркменистана. Крат. обзор. справка. Подписи: А.С. // Литература и фольклор. 1919. – Москва, 1930. – Т. 1. С. 305-306; Казахская академия. (Байгуруновский) факультет // Литературная энциклопедия. (Отв. ред.: Дунаевской) Т. 3., Москва, 1931. С. 23.
- 2 Пошманов Е. Новая казах-киргизская (Байтургуновская) орфография // Восток. Вып. 7. – Ташкент, 1924. С. 35-43.
- 3 Средневековое государство университета. Вып. 7. – Ташкент, 1924. С. 35-43.
- 4 Языков Ф. Математическая формула построения алфавита // Культура и письменность Востока. Книга 1. Москва, 1928. С. 41-64; Конован А. Байтургунов Ахмед Байтургунов // Библиографический словарь отечественных фольклористов (двадцатилетний период). – Москва: Наука, 1974. – 342 с. С. 115.
- 5 Кокмекен Т. Кым-куш элдер. – Алматы: Санат, 1999. – 400 б., Б. 328-330, 335-358; «Айбакты көсемдер» (Ахана жасаган күймет жыйнагы, Масаланы даярлаган: Кокмекен Т.) // Социалистык Казакстан, 12-кытар 1991; Кокмекен Т. Д. (Аханын Кокмекен Т.) // Социалистык Казакстан, 12-кытар 1991; Кокмекен Т. Д. Руханийт. – Алматы: БМ, 1997. – 272 б.
- 6 Нуратау Р. Казак элибетиңдин алтын жазыгы. – Астана: Күлтегін, 2002. – 528 б.
- 7 Шүкүмүлда Т. Ахмед Байтургуновду халык адыруу эсине адыбет басасын. Паурат, 1923 жыл (Дайландыган: Байгазиев Б.) // Жүзүлү, 1992. – №2. – Б. 123-128.
- 8 Байгазиев Б. Ахметтин кейбір өлеңдери мен аудармалары // Жетісу, 13-кытар 1989; Кокмекен Т. Б. Ахметтин 1889. Ұлттық рухының ұлы тіні. – Алматы: Гылым, 1999. – 368 б.
- 9 В статье рассмотрены личность, лингвистика Ахана и проблема языка Афанасия, созданный А. Байтургуновым, был средством транскрипции народных песен. Многие тексты великих просветителей, как Г. Байтургунов, М. Дунаев, Г. Шүкүмүлда, С. Сейітжан, М. Дулов данызыланысты аргументы материализма.

Анализирүетсея проблема современног ахтеноведствя. Проблема тесея нуни ринтия проблем таучене профессионального казахского языка в русской ахтенории.

In article the heritage of the intellectuals about and problems in language is considered. The approach created by A. Baiturayev was basis of possibility of national schools. Opinions of such great educators as A. Baiturayev, M. Dulatov, T. Shorabayev, E. Omarov, S. Seyfullin, M. Ivezov are proved by archival materials. Problems of a modern education today are analyzed. Solutions of problems of studying of professional Kazakh language in the Russian audience are offered.

ЭОЖ 811.512.122

Ж.Т. Қадаров, Ж.С. Талаева

М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті
Петропавл, Қазақстан
Zhakdov, 777 000170

ПОЭЗИЯ ТІЛІНІ АЖАРЫ

Мақалда Солтүстік Қазақстан өңірінде өмір сүрген ақындар өлеңдерінің айырым құрастары талана алынады. Дыбыс қайталануына, сөз рудіетіне, көркемдік құрастары мен интонациялық құбылыстарына поэзия жетілдіріліп, ақындар келтіріліп, интонациялық көкемдік құаты мен еңісті өрнегіне өмірдік талана жасалынады. Поэзиядағы көркемдік сөз, ақындардың шығармалары, өмірге көзқарасы, көркемдік ақындық өмірлік ерекшелігі танытылып, ақын ретінде танытылады.

Туын сөздер: өлең өрнегі, ұлттық сана, көркемдік талана, сөзқолыналық байлестер, экзотикалық, интонациялық, мен, композиция, көркемдік.

“Жеті атасын білмейтін ер жетпейтін, жеті тасар тарихың білмейтін ел жетпейтін” деген ұлтқимының дана сөздеріне орай, бүгінде біз ата тарихың сарыла, тарих қойнауың аралап, ұлтқарымдылың дараулауымыз. Ғалымның солтүстік өңірінің ән мен жарта бөлуіне айтарымдай үлсе көксен, образдар әлемінің тереңдігімен, көпесті өрнектерімен небір жауһар жарларды дүниеге әкеліп, ақын-жыраулардың туындыларын жетістіктерге өскіні мәселелердің бірі болып отыр. “Етін атын ер шығарма” дегеніміз Қытайжар өңірінің атын азыма жайлап батыр, қолбасшы, жарғау (құлабастар), әндерімен даладан күрбеліккен сар-сөздері – Ақын сөзі, Сөзін сөзі. Бірқала салдар, жыр жүзін – Мағжан мен ағылшы Құрған батырдың ұрпағы Тасуке (Шар) ақындар жусаны жарлар шыққан, қайың-теректі көркемдік қуат пен сезім-күнге әсер ететін айтықтың қарапайым сөз ету барысында ылық бірліктердің қалай ұйымдасуына, қандай ақыл-қатынастарға түсетініне, ақындық ойла әрі өрнекті, әрі ағыр жеткізетін сөз жетіне керек етеді. Бір-біріне керемет құбылыстарды өзара бөліп-бөліп қою арқылы мүлде басқа бір құбылыстың сар-сінатын ағыратын фатуралық бір түр шығармалардың қаншалықты шебер жұмысқанымын жердеу үшін ақынлардың жар жолдарына үгітсіміз:

Жасыпай жат болады ағыс болса,
Жат та жасын болады таныс болса – деп Шар ақын өлеңінде жакындар қарластада бір-бірімен жат болуы, не керемет, жатып жакын болуы мүмкін екенін шығармаларындағы арқапты көрсетеді. Аз сөзге көп мағына сыйғыту жүйесіне негізделіп, ақын